IŠMANIOSIOMS SUTARTIMS TAIKYTINA TEISĖ

Denas Grigaitis
Mykolo Romerio universiteto Teisės mokykla
E. paštas denas.grigaitis@mruni.eu

Santrauka. Blokų grandinės platformose saugomos ir vykdomos išmaniosios sutartys pasižymi ne tik joms įprastai būdingomis savybėmis (šalių prievolių vykdymo automatizavimu, išraiška programavimo kalba), bet įgyja ir blokų grandinei būdingų bruožų – decentralizuotą ir paskirstytą pobūdį (prievolių vykdymas yra patikėtas ne centralizuotai veikiančiam tarpininkui, bet globaliai išsiskaidžiusiems blokų grandinės mazgams). Ši sudėtinga, sudėtinė išmaniųjų sutarčių ypatybių visuma, lemianti sąsajų ir geografinį neapibrėžtumą, taikytinos teisės nustatymo srityje kelia nemenkų iššūkių. Šiuo straipsniu siekiama nustatyti, ar Europos Sąjungos lygmeniu įtvirtintas taikytinos teisės sutartiniams santykiams nustatymo reguliavimas yra tinkamas identifikuoti išmaniųjų sutarčių šalių santykiams taikytiną teisę. Tyrime analizuojama, kokioms tipinėms aplinkybėms esant egzistuoja tarptautinis (užsienio) elementas; ar išmaniųjų sutarčių šalys gali pasirinkti jų santykiams taikytiną teisę; kaip turėtų būti taikomos reglamente „Roma I“ įtvirtintos kolizinės taisyklės. Atliktas tyrimas atskleidė, kad reglamente „Roma I“ numatytas reguliavimas geba pateikti atsakymus į daug kylančių probleminių klausimų, o jame įtvirtintos kolizinės taisyklės, nors ir neišvengiamai susiduriant su tam tikrais iššūkiais, leidžia nustatyti išmaniųjų sutarčių šalių santykiams taikytiną teisę.

Reikšminiai žodžiai: išmaniosios sutartys, blokų grandinės technologija, kolizinės taisyklės, taikytinos teisės nustatymas, tarptautinė privatinė teisė, reglamentas Roma I.

Įvadas

Blokų grandinės (angl. *blockchain*) technologija (toliau – *blockchain*, blokų grandinė) leido naujai pažvelgti į dar praėjusiame amžiuje N. Szabo pateiktą

išmaniųjų sutarčių (angl. *smart contracts*) koncepciją[1]. Dėl šios technologijos tokių sutarčių sudarymas gali užtikrinti ne tik automatizuotą prievolių vykdymą, bet ir kitus sutartinių santykių šalims patrauklius privalumus: tarpininko eliminavimą; prievolių vykdymo patikėjimą globaliai išsiskaidžiusiems, nepriklausomiems subjektams; galimybę veikti pseudonimiškai; kt. Nenuostabu, kad išmaniosios sutartys pamažu populiarėja, o ir įvairių mokslo sričių atstovų akiratyje atsiduria vis dažniau. Tvirtai atmetus „kodas yra teisė“ (angl. *code is law*) teorija paremtą požiūrį[2] ir pripažinus, kad išmaniosioms sutartims teisės reikia ne mažiau nei tradicinėms sutartims[3], laikas atsigręžti į santykinai mažai dėmesio sulaukusį taikytinos teisės išmaniosioms sutartims nustatymą.

Išmaniųjų sutarčių fenomenas taikytinos teisės nustatymo srityje kelia nemenkų iššūkių. Vienareikšmiškos pozicijos nėra net dėl to, kokiais atvejais taikytinos teisės nustatymo reguliavimas yra aktualus, t. y. kada egzistuoja tarptautinis (užsienio) elementas. Nėra aišku ir tai, kaip (ir ar iš viso) šalys gali realizuoti autonomiją pasirinkti jų santykiams taikytiną teisę, ypač jei šalių santykiai formalizuojami išimtinai tik išmaniąja sutartimi (kodu). Su problemomis susiduriama ir taikant kitas taikytinos teisės nustatymo taisykles[4].

Tyrimu siekiama nustatyti, ar Europos Sąjungos lygmeniu įtvirtintas taikytinos teisės sutartiniams santykiams nustatymo reguliavimas[5] leidžia identifikuoti išmaniųjų sutarčių šalių santykiams taikytiną teisę, kada, kurios ir kaip kolizinės taisyklės gali būti sėkmingai taikomos. Tikslui pasiekti keliami šie uždaviniai: (i) ištirti *blockchain* ir išmaniųjų sutarčių savybes, turinčias reikšmingos įtakos taikytinos teisės nustatymo reguliavimo srityje; (ii) išanalizuoti, kokiais tipiniais

1 Nick Szabo, „Smart Contracts: Building Blocks for Digital Markets“, *The Journal of Transhumanist Thought* 18, 2 (1996), https://www.fon.hum.uva.nl/rob/Courses/InformationInSpeech/CDROM/Literature/LOTwinterschool2006/szabo.best.vwh.net/smart_contracts_2.html.

2 Alexander Savelyev, „Contract law 2.0: ‘Smart’ contracts as the beginning of the end of classic contract law“, *Information & Communications Technology Law* 26, 2 (2017): 132–133, https://doi.org/10.1080/13600834.2017.1301036.

3 Giesela Rühl, „Smart (Legal) Contracts, or: Which (Contract) Law for Smart Contracts?“, iš *Blockchain, Law and Governance*, Benedetta Cappiello ir Gherardo Carullo (Cham: Springer Nature Switzerland, 2021), 161–162, https://www.springer.com/gp/book/9783030527211.

4 Šiame kontekste akcentuotina, kad tyrime nėra nagrinėjama ir sprendžiama šalių pseudonimiškumo problemika, kadangi, viena vertus, ji nėra unikali išmaniųjų sutarčių šalių santykiams, ir, kita vertus, ji nėra spręstina pasitelkus taikytinos teisės nustatymo instrumentus.

5 „Europos Parlamento ir Tarybos 2008 m. birželio 17 d. reglamentas (EB) Nr. 593/2008 dėl sutartinėms prievolėms taikytinos teisės“, EUR-Lex, žiūrėta 2023 m. sausio 10 d., https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008R0593&from=LT (toliau – reglamentas „Roma I“).

atvejais spręstina, kad išmaniųjų sutarčių šalių santykiai pasižymi tarptautiniu elementu; (iii) įvertinti reglamente „Roma I“ įtvirtintų kolizinių taisyklių taikymą išmaniųjų sutarčių šalių santykiams ir pateikti atsakymus į kylančius probleminius klausimus.

Šiame kontekste pastebėtina, kad tinkamas taikytinos teisės nustatymo reguliavimo taikymas yra neatsiejamas nuo veiksmingos ir tinkamos išmaniųjų sutarčių šalių interesų apsaugos. Negebėjimas atsakyti į fundamentalius klausimus apie tai, kurios valstybės teisė santykiams yra taikytina, lemia neapibrėžtumą dėl išmaniųjų sutarčių šalių teisių apsaugos atsiradimo sąlygų ir reikalavimų, teisių turinio ir apimties, teisių gynimo priemonių ir būdo. Be to, neapibrėžtumas taikytinos teisės nustatymo srityje dalį visuomenės ilgainiui gali atgrasyti nuo išmaniųjų sutarčių pasitelkimo įprastuose sutartiniuose santykiuose, kas, savo ruožtu, gali lemti technologinio proveržio šioje srityje slopinimą. Todėl laiku atliktas tyrimas nagrinėjama tema yra aktualus. Juolab kad taikytinos teisės nustatymas išmaniosioms sutartims teisės mokslo atstovų analizuotas ribotai. Tematiką išsamiau nagrinėjo G. Rühl[6], G. Garriga Suau[7], taip pat nepriklausomas Jungtinėje Karalystėje veikiantis subjektas – Teisės Komisija[8]. Tačiau atliktuose tyrimuose daugeliu aspektų pasigendama oponuojančių pozicijų ir alternatyvių požiūrių vertinimo. Kompleksinė taikytinos teisės nustatymo išmaniosios sutartims analizė iki šiol neatlikta. Tyrimas šia tema, viena vertus, prisideda prie teisės doktrinos tolimesnio plėtojimo, bei, kita vertus, yra naudingas teisės praktikams.

Darbo objektas išskaidytas į tris dalis. Pirmoje dalyje nagrinėjami tematikai aktualūs technologiniai aspektai, pateikiami *blockchain* tipai, išskiriamos *blockchain* ir išmaniųjų sutarčių savybės, reikšmingos taikytinos teisės nustatymo srityje. Antrojoje dalyje analizuojama, kokioms aplinkybėms esant galima teigti, kad išmaniųjų sutarčių šalių santykiai pasižymi tarptautiniu elementu, nulemiančiu taikytinos teisės nustatymo reguliavimo aktualumą. Trečioje dalyje tiriamos reglamente

6 Rühl, *supra note*, 3; Giesela Rühl, „The Law Applicable to Smart Contracts, or Much Ado About Nothing?“, *Oxford Business Law Blog*, 2019 m. sausio 23 d., https://blogs.law.ox.ac.uk/business-law-blog/blog/2019/01/law-applicable-smart-contracts-or-much-ado-about-nothing.

7 Georgina Garriga Suau, „Blockchain-based smart contracts and conflict rules for business-to-business operations“, *Revista Electrónica de Estudios Internacionales* 41 (2021), http://www.reei.org/en/index.php/journal/num41/notes/blockchain-based-smart-contracts-and-conflict-rules-for-business-to-business-operations.

8 Law Commission, *Smart legal contracts Advice to Government* (Jungtinė Karalystė: HH Associates, 2021), https://s3-eu-west-2.amazonaws.com/lawcom-prod-storage-11jsxou24uy7q/uploads/2021/11/Smart-legal-contracts-accessible.pdf.

„Roma I“ įtvirtintos kolizinės taisyklės ir jų taikymas prievolėms, kurių vykdymas užtikrinamas išmaniosiomis sutartimis. Tyrime pasitelkti dokumentų analizės, sisteminis, loginės analizės, dedukcinis ir kiti socialinių mokslų metodai.

1. Blockchain *ir išmaniosios sutartys*[9]

Blockchain technologija yra didžiausią populiarumą įgijusi paskirstytojo registro technologijos (angl. *distributed ledger technology*) (toliau – DLT) rūšis. DLT yra technologinis būdas įrašyti, dalytis ir bendrinti duomenis plačiame duomenų saugyklų tinkle, kuriame kiekviena saugykla saugo tuos pačius duomenis ir kuris yra kolektyviai palaikomas ir kontroliuojamas paskirstytų kompiuterinių įrenginių, dažniausiai vadinamų mazgais (angl. *nodes*)[10]. Tai suteikia galimybę laikyti ir tvarkyti vieno (to paties) registro paskirstytas kopijas daugelyje skirtingų duomenų saugyklų[11]. Paprastai tariant, tai yra technologinis sprendimas duomenis saugoti ir juos tvarkyti *decentralizuotai* (informacijos saugojimas ir tvarkymas nėra patikėtas vienam centriniam subjektui) ir *paskirstytai* (informaciją saugo ir tvarko išsiskaidę mazgai). Pati *blockchain* bendriausia prasme gali būti suprantama kaip aukščiau nurodytas ir dalį savitų (ne tiek tyrimui reikšmingų) savybių turinti duomenų bazė (registras), kuriai, kaip galima suprasti iš pavadinimo, būdingas duomenų grupavimas į blokus, jungiamus į grandinę.

Blockchain tinklai gali būti skirstomi į atviruosius (angl. *permissionless blockchain*) ir uždaruosius (angl. *permissioned blockchain*). Atvirieji tinklai neturi centrinio administratoriaus ir prie jų prisijungti gali visi norintys; uždarieji turi centrinį administratorių, kuris nustato mazgų prisijungimo prie sistemos taisykles ir išlaiko visišką arba dalinę sistemos kontrolę[12]. Šis skirstymas, kaip atskleidžiama tyrime,

9 Šioje dalyje *blockchain* ir išmaniųjų sutarčių technologinės savybės atskleidžiamos itin supaprastintai, siekiant ne išsamiai paaiškinti technologijų veikimo principą ir ypatumus, bet akcentuoti aspektus, svarbius taikytinos teisės nustatymo kontekste.

10 Tarptautinis rekonstrukcijos ir plėtros bankas, *Distributed Ledger Technology (DLT) and Blockchain* (Vašingtonas: World Bank Publications, 2017), 1, https://documents1.worldbank.org/curated/en/177911513714062215/pdf/122140-WP-PUBLIC-Distributed-Ledger-Technology-and-Blockchain-Fintech-Notes.pdf.

11 Ali Shahaab, Chaminda Hewage ir Imtiaz Ali Khan, „Applicability and Appropriateness of Distributed Ledgers Consensus Protocols in Public and Private Sectors: A Systematic Review“, *IEEE Access* 7 (2019): 43623, https://ieeexplore.ieee.org/document/8672572.

12 Europos Parlamentas, *Cryptocurrencies and blockchain: Legal context and implications for financial crime, money laundering and tax evasion* (Briuselis: 2018), 15, https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/150761/TAX3%20Study%20on%20cryptocurrencies%20and%20blockchain.pdf.

gali būti aktualus taikytinos teisės nustatymo srityje: atviruosiuose tinkluose jų veikimą palaikantys mazgai (taigi ir jų saugomi / tvarkomi duomenys) kone visais atvejais yra išskaidyti daugelyje šalių[13], uždaruosiuose gali taip nebūti.

Aptariama technologija, manytina, daugiausia dėl užtikrinamo *decentralizuotumo* buvo itin svarbi naujoje išmaniųjų sutarčių populiarumo bangoje[14]. Šiuo metu sutartinių santykių šalys gali ne tik automatizuoti sutarties sąlygų vykdymą, išdėstydamos sąlygas programavimo kalba („if (sąlyga) .. then (1 veiksmas) .. else (2 veiksmas) <...>"), bet ir patikėti tokios sutarties saugojimą ir vykdymą įprastai *decentralizuotai* ir paskirstytai veikiančiam, daug mazgų apimančiam (todėl vidinių ir išorinių veiksnių sunkiai paveikiamam) kompiuterinių įrenginių tinklui – *blockchain* platformai[15].

Tokios išmaniosios sutartys pasižymi ne tik jų sampratai įprastai būdingomis savybėmis (šalių prievolių vykdymo automatizavimu, išraiška programavimo kalba), bet įgyja ir *blockchain* aplinkai būdingų bruožų – *decentralizuotą* ir *paskirstytą* pobūdį. Ši sudėtinė išmaniųjų sutarčių ypatybių visuma, nulemianti sąsajų ir geografinį neapibrėžtumą, taikytinos teisės nustatymo srityje kelia iššūkių. Jie tiriami ir sprendžiami tolimesnėse šio tyrimo dalyse.

2. Kada egzistuoja tarptautinis (užsienio) elementas?

Taikytinos teisės nustatymo reguliavimas – šiuo atveju reglamentas „Roma I" – aktualus tada, kai šalių santykiams būdingas vadinamasis tarptautinis elementas arba, kaip įvardijama reglamente „Roma I", teisės kolizijos atvejais (reglamento „Roma I" 1 str. 1 d.)[16].

Nekyla abejonių, kad išmaniosios sutarties sudarymo aplinkybė didžiojoje

13 Pavyzdžiui, *Bitcoin blockchain* tinklas yra palaikomas mazgų, išsiskaidžiusių ne mažiau nei 90 valstybių, ir dėl to tiek *blockchain* tinklas, tiek jame esantys duomenys neretai įvardijami kaip esantys „visur ir niekur", „Global bitcoin nodes distribution", Bitnodes, žiūrėta 2023 m. sausio 10 d., https://bitnodes.io; Paul Vigna ir Michael. J. Casey, *The Age of Cryptocurrency: How Bitcoin and the Blockchain are Challenging the Global Economic Order* (New York: St. Martin's Press, 2016), 66, https://us.macmillan.com/books/9781250081551.

14 Alexandros A. Papantoniou, „Smart contracts in the new era of contracts law", *Digital Law Journal* 1, 4 (2020): 9, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3950988.

15 Max Raskin, „The Law and Legality of Smart Contracts", *Georgetown Law Technology Review* 1 (2017): 319, https://heinonline.org/HOL/LandingPage?handle=hein.journals/gtltr1&div=32&id=&page=.

16 Šiame kontekste svarbu akcentuoti, kad reglamentas „Roma I" net ir teisės kolizijos atvejais nėra taikomas nustačius bent vieną iš jo taikymo išimčių (reglamento „Roma I" 1 str. 2 d.).

daugumoje atvejų indikuoja, kad šalių sutartiniai santykiai, įforminti (iš dalies įforminti) tokia sutartimi, pasižymi tarptautiniu elementu. Tipinis pavyzdys – pirminis virtualiosios valiutos platinimas, kai išmaniosios sutartys pasitelkiamos kaip priemonė automatizuoti šalių apsikeitimą (turtine) verte[17] (už projektui suteikiamą finansavimą (įprastai vienos iš populiariųjų kriptovaliutų forma) investuotojams perleidžiamas siūlomas kriptoturtas[18]). Pateikto pavyzdžio atveju, kaip ir daugeliu kitų situacijų, sutarties šalys dažniausiai yra subjektai, siejami su skirtingomis valstybėmis; sutarties objektu yra globaliai paskirstytoje blokų grandinėje registruojamas ir saugomas kriptoturtas; šalys gali būti susitarusios sutarčiai taikyti užsienio valstybės teisę, t. y. savo pasirinkimu lemti tarptautinį elementą[19].

Nurodyto pobūdžio tarptautiškumas vis dėlto būdingas ne visoms išmaniosioms sutartims. Atskirais atvejais vienintelė šio požymio išraiška gali būti tik aplinkybė, kad išmanioji sutartis yra saugoma ir vykdoma blokų grandinėje, kurios palaikymą ir veikimą užtikrina globaliai išsiskaidę mazgai. Kyla klausimas: ar susiklosčius tokioms situacijoms tarptautinis elementas taip pat egzistuoja? Ar nurodytas technologijos veikimo lemiamas veiksnys yra pakankamas tam, kad į iškeltą klausimą būtų atsakyta teigiamai?

Dauguma teisės mokslo atstovų, nagrinėjančių *blockchain* pagrindu veikiančias išmaniąsias sutartis ir taikytinos teisės joms nustatymą, į iškeltus klausimus atsakė teigiamai, t. y. priėjo prie pozicijos, kad tarptautinis elementas laikytinas egzistuojančiu net jei yra identifikuojama tik aptarta pavienė aplinkybė – tai, kad išmanioji sutartis yra saugoma ir vykdoma globaliai išsiskaidžiusių mazgų palaikomoje blokų grandinėje[20]. Šią poziciją galima argumentuoti tuo, kad tarptautinio elemento egzistavimo reikalavimas interpretuojamas lanksčiai, reglamento „Roma I“ taikymo sritį aiškinant plečiamai. Tipiniai tarptautinio elemento

17 Paul P. Momtaz, „Initial Coin Offerings“, *Plos One* 15, 5 (2020): 1, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3166709.

18 Automatizavimas užtikrinamas kompiuteriniu kodu, t. y. iš anksto užprogramuotomis sąlygomis, pavyzdžiui, JEI [IF] 1 ether pervedamas nurodytu adresu, TADA [THEN] į adresą, iš kurio gautas 1 ether, pervedamas 1 žetonas, „How do ICOs work? – launching your ICO in Switzerland“, PWC, 5, žiūrėta 2023 m. sausio 10 d., https://www.pwc.ch/en/publications/2018/how-do-icos-work-en-pwc.pdf.

19 Jan D. Lüttringhaus, „Article 1 Material Scope“, iš *Coincise Commentary on the Rome I Regulation*, Franco Ferrari (Cambridge: Cambridge University Press, 2022), 33, https://www.cambridge.org/core/books/concise-commentary-on-the-rome-i-regulation/F79E4A8E67AAE1F8A66A80512141D249.

20 Rühl, *supra note*, 3: 162–163; Garriga Suau, „*supra note*, 7: 22–23; Thibault Schrepel, „Smart Contracts and the Digital Single Market Through the Lens of a ‘Law + Technology’ Approach“ (European Commission, 2021), 39, https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3947174.

pavyzdžiai sutartiniuose ginčuose galėtų būti tokios aplinkybės kaip sutarties sudarymas užsienio valstybėje, sutartinių prievolių vykdymas užsienyje, vienos iš sutarties šalių buvimas užsienio subjektu[21]. Tačiau pagal vyraujančią opiniją tarptautinį elementą gali sudaryti ir mažiau ginčui reikšmingos aplinkybės. Teisės doktrinoje pripažįstama, kad tarptautinio elemento egzistavimo reikalavimas tenkinamas esant tam tikram faktiniam užsienio ryšiui su nagrinėjama byla, dėl kurio teismas turi bent jau apsvarstyti galimybę taikyti kitų (užsienio) valstybių teisės aktus[22]. Gaji pozicija, kad į reglamento taikymo sritį įtraukiamos net vadinamosios „domestinės" sutartys, kurios įformina santykius, visais esminiais bruožais susijusius su ginčo vietos valstybe, ir tik mažiau reikšmingomis aplinkybėmis, nesudarančiomis pagrindo nuspręsti dėl konkrečios teisės taikymo, siejamus su užsienio šalimi (šalimis)[23]. Kitaip tariant, pagal vyraujančią nuomonę, keliamas tarptautiškumo standartas nėra aukštas.

Kita vertus, svarbu pabrėžti, kad egzistuoja ir oponuojanti nuomonė. Europos teisės institutas parengė tai, ką galima įvardyti minkštosios teisės (angl. *soft law*) šaltiniu – Principus dėl *blockchain* technologijos, išmaniųjų sutarčių ir vartotojų apsaugos (toliau – Principai)[24]. Ketvirtojo Principo c dalis numato, kad vien tai, jog *blockchain*, kuriame saugoma išmanioji sutartis, yra decentralizuota, paskirstyta ir yra lokalizuojama skirtingose šalyse, savaime dar nereiškia, kad tokia išmanioji sutartis turi tarptautinį aspektą tarptautinės privatinės teisės prasme. Aiškinamojoje ketvirtojo Principo dalyje ši pozicija paaiškinama, kaip autoriai įvardija, funkciniu požiūriu, nurodant, kad ir įprastiniuose e. komercijos santykiuose serverio lokacija neturėtų būti vertinama kaip lemianti tarptautinio elemento egzistavimą (jei, pavyzdžiui, dviejų vienos valstybės subjektų internetinis sandoris vykdomas per kitoje šalyje esantį serverį). Autorių nuomone, turėtų būti nustatytas stipresnis ryšys su užsienio valstybe (pavyzdžiui, kaip nurodo autoriai, susitariančiosios šalys reziduoti skirtingose valstybėse).

21 Paul Torremans ir James J. Fawcett, *Cheshire, North & Fawcett: Private International Law* (Oxford: Oxford University Press, 2017), 694, https://global.oup.com/academic/product/cheshire-north-and-fawcett-private-international-law-9780199678990?cc=lt&lang=en&.

22 Geert van Calster, *European Private International Law: Commercial Litigation in the EU* (Hart Publishing, 2016), 240.

23 Torremans ir Fawcett, *supra note,* 21: 695.

24 „ELI Principles on Blockchain Technology, Smart Contracts and Consumer Protection", European Law Institute, žiūrėta 2023 m. sausio 10 d., https://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Publications/ELI_Principles_on_Blockchain_Technology__Smart_Contracts_and_Consumer_Protection.pdf.

Šio tyrimo autorius yra linkęs pritarti pirmajai pozicijai. Pirma, nėra aiškių motyvų, kodėl tarptautinio elemento egzistavimo reikalavimas, taip pat ir reguliavimo taikymo sritis turėtų būti aiškinami griežtai / siaurinamai. Autorius sutinka su vyraujančia, aukščiau išdėstyta, pozicija, kad interpretacija turėtų būti plečiama. Plečiamasis aiškinimas atitinka reguliavimo tikslą harmonizuoti taikytinos teisės nustatymo taisykles[25]. Antra, serverio lokacija įprastai atmetama kaip taikytinos teisės sutartiniams santykiams nustatymo kriterijus (motyvuojant tuo, kad serverio lokacija šalims (bent vienai iš šalių) gali būti nežinoma ir nenumatoma), bet ne kaip galimas tarptautinis elementas[26]. Trečia, nors tarptautinio elemento egzistavimo reikalavimas ir kelia tam tikros inicijuoto ginčo sąsajos su keliomis valstybėmis sąlygą, nekvestionuotina, kad reikšmingiausioms ginčo aplinkybėms nukreipiant į vieną iš valstybių reglamento „Roma I“ taikymas nulemia tokios valstybės teisės taikymą. Kitaip tariant, jei ryšys su kita valstybe yra nepakankamas (per silpnas), rezultatas yra lygiai toks pats, koks būtų reglamento „Roma I“ netaikant. Suprantant tai, galima iškelti retorinį klausimą: kodėl potencialus poreikis byloje taikyti kitos valstybės teisę neturėtų būti bent jau įvertintas?

Atsižvelgiant į tai ir vertinant, kad didžioji dauguma išmaniųjų sutarčių yra laikomos ir vykdomos atvirosiose blokų grandinėse, kuriose jų veikimą palaikantys mazgai yra pasiskirstę globaliai, spręstina, kad išmaniosios sutarties sudarymo faktas daugumoje situacijų suponuoja, kad ją sudariusių šalių santykiai pasižymi tarptautiniu elementu. Žinoma, gali būti ir išimčių. Jei visi atitinkamos blokų grandinės mazgai veikia vienoje valstybėje (tokia situacija gali susiklostyti (yra labiau tikėtina) uždarosiose blokų grandinėse), ir jeigu tarptautinis elementas neatsiskleidžia kitaip, elementas neegzistuoja[27] ir taikytinos teisės nustatymo reguliavimas ginčą nagrinėjančiam teismui nėra aktualus.

3. Taikytinos teisės išmaniosioms sutartims nustatymas

Taikytinos teisės nustatymo taisykles sutartiniams santykiams, taip pat ir santykiams, formalizuojamiems (iš dalies formalizuojamiems) išmaniosiomis

25 Torremans ir Fawcett, *supra note,* 21: 695.

26 Garriga Suau, *supra note*, 7: 22–23.

27 Florence Guillaume, „Aspects of private international law related to blockchain transactions“, iš *Blockchains, Smart Contracts, Decentralised Autonomous Organisations and the Law*, Daniel Kraus ir kt. (Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, 2019), 59, https://www.unine.ch/files/live/sites/florence.guillaume/files/Publications/Guillaume_Blockchain_transactions.pdf.

sutartimis, įtvirtina reglamentas „Roma I“. Šio reglamento 3 str. įtvirtina pagrindinį sutartiniams santykiams taikytinos teisės nustatymo principą – santykiams taikytina šalių pasirinktos valstybės teisė. Šalims neišreiškus valios, taikomos kolizinės taisyklės, įtvirtintos reglamento 4 str. 1–4 d. Šioje tyrimo dalyje vertinamas minėtų kolizinių taisyklių taikymas analizuojamiems santykiams.

3.1. Taikytinos teisės pasirinkimas

Taikytinos teisės nustatymo analizę tikslinga pradėti nuo vertinimo, kaip (ir ar iš viso) išmaniųjų sutarčių šalys gali pasirinkti jų prievolėms taikytiną teisę. Šiuo aspektu aktualus reglamento „Roma I“ 3 str., kuris įtvirtina šalių valios autonomijos principą, suteikiantį teisę pasirinkti taikytiną teisę. Minėtame straipsnyje nurodoma, kad šalių pasirinkimas turi būti tiksliai išreikštas arba aiškiai parodytas. Jei dėl formuluotės „tiksliai išreikštas“ abejonių nekyla, tai formuluotė „aiškiai parodytas“ nėra visiškai aiški. Reglamento 12 konstatuojamojoje dalyje nurodoma, kad šalių susitarimas dėl išimtinės jurisdikcijos yra vienas iš faktorių, į kuriuos atsižvelgiama vertinant, ar taikytinos teisės pasirinkimas buvo aiškiai išreikštas. Platesnio aplinkybių, į kurias atsižvelgtina, sąrašo reglamentas „Roma I“ neįvardija. Nors tokių aplinkybių sąrašas nėra baigtinis, lingvistinė reglamento „Roma I“ 3 str. formuluotė suponuoja, kad standartas, taikomas nustatyti šalių numanomai pasirinktą teisę, yra gana aukštas.

Kai šalių santykiai formalizuojami tiek tradicine forma, tiek kompiuterine kalba (kodu), (pavyzdžiui, šalys sudaro tiek sutartį raštu, tiek išmaniąją sutartį), didesnių problemų nekyla. Šalys jų prievolėms taikytiną teisę rašytinėje sutartyje, ją lydinčioje komunikacijoje ar kitur gali tiksliai numatyti arba tokį pasirinkimą aiškiai atskleisti. Keblesnių iššūkių kyla tais atvejais, kai šalių prievolės įforminamos išimtinai tik išmaniąja sutartimi.

Minimais atvejais gali kilti klausimas: ar šalys taikytinos teisės sąlygą gali įtraukti į išmaniosios sutarties kodą? Vieningos pozicijos šiuo aspektu nėra. Dalis tematiką nagrinėjančiųjų akcentuoja, kad taikytinos teisės pasirinkimo negalima išreikšti algoritminiu būdu („if (sąlyga) .. then (veiksmas)“)[28]. Dalies nuomone, taikytinos teisės sąlyga galėtų būti užprogramuota nustatant kintamąjį (Taikytina teisė) su jam priskirta verte (Lietuvos teisė) arba taikytinos teisės sąlygą

28 Rühl, *supra note*, 3: 168–169.

į kodą įtraukiant kaip komentarą natūralia (tradicine) kalba[29]. Dar kitų manymu, nurodyti kintamieji ir komentarai natūralia (tradicine) kalba kode yra tik būdai, kurie, nors į išmaniosios sutarties kodą leidžia įterpti duomenis apie taikytinos teisės pasirinkimą, nesukuria jokių kodo funkcionalumo pokyčių[30]. Šių autorių supratimu, taikytinos teisės sąlyga kode galėtų būti įtvirtinta (užprogramuota) ne tradiciniu būdu (t. y. ne kaip taikytinos teisės sąlyga tradicine prasme), bet kaip funkcionalumas. Šios idėjos autoriai savo idėją paaiškina ir pavyzdžiu, kuris galėtų būti taip glaustai parafrazuotas: tarkime, kad paskolos sutarties šalys nori susitarti, kad skolininko mokamų palūkanų dydis, skolininkui einamuosius mokėjimus vykdant laiku, būtų skaičiuojamas pagal Niujorko teisę, pradelsus mokėjimą – pagal Anglijos teisę; siekdamos šio tikslo, šalys gali užprogramuoti išmaniosios sutarties kodą, kad šis sektų einamuosius mokėjimus, ir, nustačius skolininko įsipareigojimų nevykdymą, pradėtų palūkanas skaičiuoti ne pagal Niujorko, bet pagal Anglijos teisėje numatytą palūkanų normą.

Šio tyrimo autorius atsakymą į iškeltą klausimą įžvelgia kiek kitaip. Šalių laisvė pasirinkti jų sutartinėms prievolėms taikytiną teisę yra kertinis taikytinos teisės nustatymo sistemos principas, o šalių pasirinkimas, nenustačius reguliavime įtvirtinto pagrindo šalių valiai apriboti, turėtų būti gerbiamas ir paisomas[31]. Argumentas, kad taikytinos teisės pasirinkimo negalima išreikšti algoritminiu būdu, jokių išvadų daryti neleidžia. Funkcionaliu kodu taikytinos teisės sąlygos išreikšti ir nereikia, į kodą ji kaip atskira eilutė galėtų būti įtraukta natūralia (tradicine) kalba. Motyvas, kad taikytinos teisės sąlyga turėtų sukurti kodo, į kurią ji įvedama, funkcionalumo pokyčius taip pat neįtikina. Kodėl taikytinos teisės sąlyga negali atlikti tokios pačios funkcijos, kokią ji atlieka, kai yra įtvirtinama tradicinėje sutartyje, t. y. tiesiog nurodyti taikytiną teisę šalių ginčo atveju? Juolab kad tai, jog taikytinos teisės sąlyga nėra įvedama kodu, kokiu išreiškiamos kitos išmaniosios sutarties sąlygos, ir nesuteikia papildomo funkcionalumo – nekeičia fakto, kad taikytinos teisės sąlyga gali būti laikoma *blockchain* kartu su išmaniąja sutartimi kaip jos sudedamoji dalis[32]. Vienintele realia kliūtimi galėtų tapti tech-

29 Law Commission, *supra note*, 8: 184.

30 *Ibd.,* 184.

31 Reglamento „Roma I“ 11 konstatuojamoji dalis; Jan O'Neill, „Choice of law clauses: when you don't get (just) the law you bargained for“, *Thomson Reuters Practical Law Dispute Resolution Blog*, 2017 m. rugsėjo 14 d., http://disputeresolutionblog.practicallaw.com/choice-of-law-clauses-when-you-dont-get-just-the-law-you-bargained-for/.

32 Garriga Suau, *supra note*, 7: 24.

niniai iššūkiai – teismams tikrinant, ar taikytinos teisės sąlyga kode yra tiksliai išreikšta, reikėtų specialių žinių. Tačiau ši kliūtis technologijų amžiuje neabejotinai gali būti išspręsta. Todėl manytina, kad šalys taikytinos teisės sąlygą gali įvesti į išmaniosios sutarties kodą.

Taikytinos teisės pasirinkimas, kaip minėta, gali būti ne tik tiksliai išreikštas, bet ir aiškiai parodytas. Taigi kyla klausimas, ar (ir jei taip, kokios) išmaniųjų sutarčių sąlygos ir ginčo aplinkybės galėtų atskleisti šalių aiškiai išreikštą valią pasirinkti taikytiną teisę.

Išmaniųjų sutarčių sąlygos, išreikštos kodu, akivaizdu, daug reikšmingos informacijos apie šalių pasirinkimą suteikti negali. Tačiau išmaniosios sutarties vykdymas pasitelkiant, pavyzdžiui, vadinamuosius orakulus (angl. *oracles*), gali būti susietas su tam tikrais už *blockchain* ribų esančiais, išoriniais, duomenimis. Šių duomenų poreikį įprastai lemia siekis užtikrinti, kad išmanioji sutartis galėtų sąveikauti su kintančiais išorinio pasaulio veiksniais (biržose nustatyta vertybinių popierių kaina, valiutų kursų svyravimais, palūkanų normomis ar net duomenimis iš įrenginių, matuojančių oro temperatūrą). Jei tokios ir panašios aplinkybės yra itin susijusios tik su viena konkrečia teisine sistema ir net leidžia spręsti, kad šalių valia buvo pasirinkti tokios valstybės teisę, galėtų būti laikoma, kad šalys taikytiną teisę pasirinko[33].

Apsvarsčius galimybes taikytinos teisės sąlygą įtvirtinti išmaniosios sutarties kode, taip pat pasirinkimą aiškiai išreikšti, reikia pabrėžti, kad šiuo metu saugiausiu būdu šalių valios autonomijai realizuoti išlieka tradicinio susitarimo dėl taikytinos teisės sudarymas. Tokio susitarimo sudarymas leistų išvengti visų aukščiau analizuotų interpretacijų ir diskusijų.

Galiausiai, tikslinga akcentuoti, kad išmaniųjų sutarčių šalys autonomiją pasirinkti taikytiną teisę artimiausiu metu, tikėtina, realizuos tik retais atvejais. Nemaža dalis ankstyvųjų šios technologinės galimybės naudotojų yra nesuinteresuoti savo sutartinių santykių susieti su konkrečios valstybės teisine sistema ir (ar) yra linkę tikėti, kad automatizuotas prievolių vykdymas *blockchain* aplinkoje yra pakankamas jų teisių garantas. Be to, tokie naudotojai ir (ar) išmaniųjų sutarčių kodus rengiantys programuotojai apie teisę pasirinkti santykiams taikytiną teisę gali nežinoti. Todėl aktualus tampa toliau tiriamas reglamento „Roma I“ 4 str.

33 Rühl, *supra note*, 3: 169.

3.2. Taikytinos teisės nustatymas pagal reglamento „Roma I“ 4 str. 1–2 d.

Reglamento „Roma I“ 4 str. 1 d. a–h p. numato kolizines normas aštuonioms dažniausiai rinkoje sudaromoms sutartims; 4 str. 2 d. – būdingiausios pareigos vykdymo ryšio kriterijų įtvirtinančią kolizinę taisyklę, taikomą, jei sutartis negali būti priskiriama prie nė vienos iš aštuonių sutarčių ar turėtų būti priskirta prie kelių iš jų. Šių kolizinių taisyklių taikymas išmaniųjų sutarčių šalių santykiams, manytina, didesnių problemų nekelia.

Atitinkami reglamento „Roma I“ 4 str. 1 d. punktai taikomi tais atvejais, kai išmaniosios sutartys gali būti priskirtos prie tuose punktuose nurodomų sutarčių rūšių. Pavyzdžiui, jei išmanioji sutartis kvalifikuojama kaip sutartis, susijusi su daiktine teise į nekilnojamąjį turtą, tokiai sutarčiai taikoma turto buvimo vietos valstybės teisė (reglamento „Roma I“ 4 str. 1 d. c p.).

Tai, žinoma, nereiškia, kad keblių klausimų taikant minėtą reglamento dalį nekyla iš viso. Galima iškelti klausimą, ar išmaniosios sutartys, kurių pagrindu vienai iš šalių perleidus kriptovaliutą automatizuojamas prekių pardavimas ar paslaugų teikimas, gali būti kvalifikuojamos kaip atitinkamai prekių pardavimo ir paslaugų teikimo (reglamento „Roma I“ 4 str. 1 d. a–b p.). Atsakymas, viena vertus, atrodytų, priklauso nuo to, ar atsiskaitymą už prekes ir paslaugas kriptovaliuta nurodytų normų kontekste galima prilyginti atsiskaitymui įprastomis mokėjimo priemonėmis, arba, kitaip tariant, ar kriptovaliuta gali būti charakterizuojama kaip pinigai[34]. Šiuo aspektu galima nurodyti, kad nors ekonominiu ir teisiniu požiūriu kriptovaliuta neatitinka pinigų sampratos[35], plačiai pripažįstama, kad, šalims susitarus, kriptovaliuta gali būti sutartinė atsiskaitymo priemonė – „sutartiniai pinigai“ (angl. *contractual money*)[36]. Iš tiesų, kaip pastebėjo Europos Sąjungos Teisingumo Teismas, tiesa, nagrinėdamas mokestinio pobūdžio klausimus, kriptovaliuta (minimu atveju *bitcoin*) neturi kitos paskirties nei būti

34 Matthias Lehmann, „Bitcoin Trades and Consumer Jurisdiction“, *The European Association of Private International Law*, 2021 m. sausio 29 d., https://eapil.org/2021/01/29/bitcoin-trades-and-consumer-jurisdiction/.

35 Europos centrinis bankas, „What is bitcoin?“, European Central Bank | Eurosystem, žiūrėta 2023 m. sausio 10 d., https://www.ecb.europa.eu/ecb/educational/explainers/tell-me/html/what-is-bitcoin.en.html.

36 Europos centrinis bankas, *Virtual currency schemes – a futher analysis* (Frankfurtas, 2015), 23–24, https://www.ecb.europa.eu/pub/pdf/other/virtualcurrencyschemesen.pdf.

naudojama kaip atsiskaitymo priemonė[37]. Atsakymą į iškeltą klausimą, kita vertus, padeda pateikti ir tai, kad atlygintinumo požymis prekių pardavimo ar paslaugų teikimo santykiuose aiškinamas plečiamai – nėra suprantamas tik kaip piniginės sumos mokėjimas, gali pasireikšti ir kitomis ekonominę naudą suteikiančiomis formomis[38]. Tai leidžia manyti, kad aptariamos išmaniosios sutartys kvalifikuojamos kaip atitinkamai prekių pardavimo ar paslaugų teikimo.

Jei išmanioji sutartis negali būti priskiriama prie nė vienos iš aštuonių sutarčių rūšių arba sutarties elementai gali būti priskiriami prie kelių iš sutarčių rūšių, taikoma reglamento „Roma I“ 4 str. 2 d. įtvirtinta kolizinė taisyklė, numatanti būdingiausios pareigos vykdymo ryšio kriterijų. Pagal šią kolizinę taisyklę sutarčiai taikoma šalies, turinčios įvykdyti tai sutarčiai būdingiausią pareigą, įprastos gyvenamosios vietos valstybės teisė. Šią taisyklę taikant išmaniosioms sutartims tam tikrų abejonių gali sukelti sutartį sudarančių prievolių automatizuotas pobūdis. Iš pirmo žvilgsnio, atrodytų, nėra visiškai aišku, ar automatizuota prievolė (vykdoma be aktyvių ją atliekančios šalies veiksmų) gali būti laikoma sutarčiai būdingiausia prievole. Tačiau atsižvelgiant į tai, kad prievolės gali būti vykdomos pasitelkiant įvairias tarpininkavimo formas, manytina, kad prievolių automatizavimo faktas neturi jokios įtakos jų vertinimui[39]. Kitaip tariant, automatizuotos prievolės vertinamos taip pat kaip analogiškos neautomatizuotos prievolės.

3.3. Taikytinos teisės nustatymas pagal reglamento „Roma I“ 4 str. 3–4 d.

Nesant galimybės taikyti kolizinių taisyklių, įtvirtintų reglamento „Roma I“ 4 str. 1–2 d., taikoma glaudžiausio ryšio taikytinos teisės nustatymo taisyklė (reglamento „Roma I“ 4 str. 4 d.). Pagal ją sutarčiai taikoma valstybės, su kuria ji artimiausiai

37 „Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2015 m. spalio 22 d. sprendimas byloje Skatteverket prieš David Hedqvist (Nr. C-264/14)“, InfoCuria, para. 52, žiūrėta 2023 m. sausio 10 d., https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=170305&pageIndex=0&doclang=LT&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=11793310.

38 Pavyzdžiui, konkurencinio pranašumo užtikrinimu; reklamos medžiagos, praktinės patirties (angl. *know-how*) ar kitų vertingų duomenų perdavimu, „Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2018 m. kovo 8 d. sprendimas byloje Saey Home & Garden NV/SA prieš Lusavouga-Máquinas e Acessórios Industriais SA (Nr. C-64/17)“, InfoCuria, para. 40, žiūrėta 2023 m. sausio 10 d., https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=200063&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=10908136.

39 Law Commission, *supra note*, 8: 186.

susijusi, teisė. Ši taisyklė įtvirtina dviejų etapų testą: pirmuoju etapu įvertinami visi sutartiniams santykiams būdingi objektyvūs kriterijai; antruoju etapu nustatoma, kurie iš jų yra patys reikšmingiausi[40]. Svarbiausi kriterijai leidžia nustatyti su sutartimi labiausiai susijusią ir todėl ją reguliuojančią teisinę sistemą.

Taikant šią taisyklę išmaniosioms sutartims turėtų būti atsižvelgiama į visus kriterijus, kurie vertinami ir įprastų sutarčių atžvilgiu. Šių kriterijų sąrašas nėra baigtinis ir apima šiuos kriterijus: įprasta šalių gyvenamoji vieta, susaistymo sutartiniais santykiais vieta, įsipareigojimų vykdymo vieta, šalių pasirinkta sutarties kalba, atsiskaitymo valiuta ir kt. Žinoma, dėl išmaniųjų sutarčių ir *blockchain* technologinės specifikos ne visi tradiciniai kriterijai gali būti aktualūs. Kita vertus, ši specifika lemia kitų – specialių – kriterijų aktualumą. Tokių kriterijų, kurie subendrintai pateikiami toliau, sąrašą sudarė Teisės komisija[41]:

1. Realaus pasaulio įvykių ir veiksnių, susijusių su išmaniąja sutartimi, vieta.
2. Realaus pasaulio turto, su kuriuo susijusi išmanioji sutartis, buvimo vieta.
3. Šalies, kuri inicijuoja išmaniosios sutarties sudarymą, buvimo vieta.
4. Ankstesniems glaudžiai susijusiems sutartiniams santykiams taikytina teisė.
5. *Blockchain* platformos administratoriaus nuolatinė gyvenamoji (buveinės) vieta, jei platforma yra uždaroji.
6. Privataus rakto buvimo vieta.
7. *Blockchain* platformos, kurioje laikoma ir vykdoma išmanioji sutartis, arba tokios platformos mazgų buvimo vieta.
8. Kriptoturto, su kuriuo susijusi išmanioji sutartis, buvimo vieta.

Nekvestionuotina, kad dalis šių kriterijų (1–5) (jei konkrečioje situacijoje gali būti identifikuoti), iš tiesų liudija išmaniosios sutarties sąsają su atitinkama valstybe. Autoriaus manymu, sąsają taip pat, nors ir kiek silpnesnę, patvirtina privataus rakto kriterijus. Privataus rakto buvimo vietos, nors iš vienos pusės ir reikšmingos aplinkybės (raktas pasitelkiamas operacijoms pasirašyti), svorį menkina gana

40 „Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2014 m. spalio 23 d. sprendimas byloje Haeger & Schmidt GmbH prieš Mutuelles du Mans assurances IARD (MMA IARD) ir kt. (Nr. C-305/13)“, InfoCuria, para. 49, žiūrėta 2023 m. sausio 10 d., https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=158844&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=10909968; „Europos Sąjungos Teisingumo Teismo 2013 m. rugsėjo 12 d. sprendimas byloje Anton Schlecker prieš Melitta Josefa Boedeker (Nr. C64/12)“, InfoCuria, para. 40, žiūrėta 2023 m. sausio 10 d., https://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=140944&pageIndex=0&doclang=EN&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=11024437.

41 Law Commission, *supra note*, 8: 188–189.

atsitiktinis pobūdis – raktas gali būti laikomas įrenginyje, būti tarpininko žinioje ar net „popierinėje“ piniginėje (t. y. užrašytas ant popieriaus lapo). Vis dėlto tai, ar bent kažkokią, o juo labiau reikšmingą sąsają tarp analizuojamų santykių ir konkrečios valstybės gali patvirtinti likę kriterijai (7–8), – diskutuotina.

Atviruųjų *blockchain* platformų, kaip ir jos mazgų, buvimo vietos nėra aiškios. *Blockchain* platforma yra visur, kur yra ją palaikantys mazgai, o šie gali būti išsiskaidę daugelyje valstybių. Kitaip tariant, tiek tokios platformos, tiek jos mazgų buvimo vietos yra globalaus pobūdžio. Tokiu atveju būtų galima svarstyti nebent apie didžiausios mazgų koncentracijos vietos kriterijų[42], leidžiantį identifikuoti vieną – didžiausios mazgų koncentracijos vietos – valstybę. Tačiau, autoriaus įsitikinimu, net ir toks kriterijus yra labiau tinkamas išimtinėms situacijoms, kai glaudesnę sąsają patvirtinančių kriterijų paprasčiausiai neįmanoma identifikuoti (pavyzdžiui, nustatant taikytiną teisę kriptovaliutų sistemų dalyvių santykiams)[43].

Kriptoturto, bent jau registruojamo atvirajame *blockchain*, buvimo vieta taip pat nėra aiški. Tokio turto *situs* iš esmės yra kiekvieno *blockchain* platformos mazgo, kurie gali būti išsiskaidę globaliai, buvimo vieta. Dvejas alternatyvias pozicijas dėl tokio turto lokalizavimo pateikė Anglijos ir Velso teismai: keliuose procesiniuose sprendimuose nuspręsta, kad kriptoturto *lex situs* yra subjekto, kuriam priklauso toks turtas, nuolatinėje gyvenamojoje (buveinės) vietoje[44]; dar viename – kad tokio turto savininko gyvenamojoje (verslo) vietoje[45]. Šios pozicijos ne

42 Į šį kriterijų atsižvelgta Jungtinių Amerikos Valstijų teismų praktikoje, „Jungtinių Amerikos Valstijų Kalifornijos šiaurinės apygardos teismo 2018 m. rugpjūčio 7 d. sprendimas byloje In re Tezos securities litigation (Nr. 17-cv-06779-RS)“, žiūrėta 2023 m. sausio 10 d., https://securities.stanford.edu/filings-documents/1064/DLSI00_03/201887_r01x_17CV06779.pdf.

43 Denas Grigaitis, „Taikytinos teisės nustatymas kriptovaliutų sistemų dalyvių santykiams“, *Jurisprudencija* 28, 1 (2021): 173–174, https://ojs.mruni.eu/ojs/jurisprudence/article/view/6617/5419.

44 „Anglijos ir Velso aukštojo teismo (komercinio teismo) 2020 m. gruodžio 21 d. sprendimas byloje Ion Science Ltd, Duncan Johns prieš Persons Unknown, Binance Holdings Limited ir Payward Limited (Nr. CL-2020-000840)“, Thomson Reuters Practical Law, žiūrėta 2023 m. sausio 10 d., https://uk.practicallaw.thomsonreuters.com/Link/Document/Blob/I5438c9dc7c3911ebbea4f0dc9fb69570.pdf?targetType=PLC-multimedia&originationContext=document&transitionType=DocumentImage&uniqueId=0ff3f919-fd8d-425f-8528-4016a0616f21&ppcid=4ba881a5c1a9441e8e8d4ioebe530c86b7&contextData=(sc.Default)&comp=pluk; „Anglijos ir Velso aukštojo teismo (komercinio teismo) 2021 m. liepos 15 d. sprendimas byloje Fetch AI Limited, Fetch AI Foundation PTE prieš Persons Unknown, Binance Holdings and Binance Markets (Nr. CL-2021-000419)“, Baili, žiūrėta 2023 m. sausio 10 d., https://www.bailii.org/ew/cases/EWHC/Comm/2021/2254.html.

45 „Anglijos ir Velso aukštojo teismo (kanclerio skyriaus) 2022 m. kovo 22 d. sprendimas byloje Tulip trading limited prieš Wladimir van der Lan ir kt. (Nr. BL-2021-000313)“, Baili, žiūrėta 2023 m. sausio 10 d., https://www.bailii.org/ew/cases/EWHC/Ch/2022/667.html.

tik kiek išsiskiria, bet taip pat yra diskutuotinos – pasigendama išsamesnės motyvacijos, kodėl teisinė turto buvimo vieta turėtų būti nulemta ne turto specifikos ar tam tikrų objektyvių kriterijų, bet nustatyta kaip viena iš nurodytų, turto savininkui palankių, vietų.

Vertinamos kolizinės taisyklės taikymas, tikėtina, dažnai bus sudėtinga užduotis. Išmaniosios sutartys ir *blockchain* aplinka, kurioje jos laikomos ir vykdomos, gali turėti sąsajų su daugeliu valstybių, o aptarti kriterijai – nukreipti į skirtingas valstybes.

Galiausiai, šiame kontekste reikia pastebėti, kad aukščiau nurodyti kriterijai gali būti aktualūs ir sprendžiant dėl reglamento „Roma I“ 4 str. 3 d. taikymo. Šioje straipsnio dalyje įtvirtinta vadinamoji išvengimo sąlyga. Ji taikoma tais atvejais, kai sutartis yra akivaizdžiai glaudžiau susijusi su kita šalimi nei nurodo reglamento „Roma I“ 4 str. 1–2 d. Kitaip tariant, jei reglamento „Roma I“ 4 str. 4 d. taikoma tada, kai taikytinos teisės nustatyti pagal 4 str. 1–2 d. nėra galimybės, tai reglamento 4 str. 3 d. taikoma, kai 1 d. arba 2 d. gali būti taikomos, tačiau sutartis yra akivaizdžiai glaudžiau susijusi su kita teisine sistema. Minima, reglamento 4 str. 3 d. įtvirtinta, taisyklė yra griežtesnio pobūdžio, reikalauja *akivaizdžiai* glaudesnės sąsajos.

Išvados

Blockchain platformose saugomos ir vykdomos išmaniosios sutartys pasižymi ne tik joms įprastai būdingomis savybėmis (šalių prievolių vykdymo automatizavimu, išraiška programavimo kalba), bet įgyja ir *blockchain* būdingų bruožų – *decentralizuotą* ir *paskirstytą* pobūdį. Ši sudėtinė išmaniųjų sutarčių ypatybių visuma, lemianti sąsajų ir geografinį neapibrėžtumą, taikytinos teisės nustatymo srityje kelia nemenkų iššūkių.

Išmaniosios sutarties sudarymo faktas daugumoje atvejų suponuoja, kad ją sudariusių šalių santykiams būdingas tarptautinis elementas. Tai, be kitų faktorių, lemia vien aplinkybė, kad didžioji dalis išmaniųjų sutarčių yra laikomos ir vykdomos atvirosiose blokų grandinėse, kurių veikimą palaikantys mazgai yra pasiskirstę globaliai. Į išimtį patenka situacijos, kai atitinkamos *blockchain* platformos mazgai reziduoja vienoje valstybėje (tokia padėtis labiau tikėtina uždarosiose platformose) ir tarptautinis elementas nepasireiškia kitaip.

Reglamente „Roma I“ įtvirtintos kolizinės taisyklės, nors ir susiduriant su problemomis, daugumoje situacijų leidžia nustatyti išmaniųjų sutarčių šalių

santykiams taikytiną teisę. Maksimalaus apibrėžtumo taikytinos teisės klausimu siekiančioms sutartinių santykių šalims rekomenduojama realizuoti teisę pasirinkti taikytiną teisę, tai atliekant tradiciniu būdu, sutartinę sąlygą įtraukiant į greta išmaniosios sutarties sudaromą rašytinę sutartį / susitarimą.

Nepaisant teisės doktrinoje kylančių diskusijų, manytina, kad taikytina teisė gali būti pasirinkta ir tais atvejais, kai šalių santykiai formalizuojami išimtinai tik išmaniąja sutartimi (kodu). Toks pasirinkimas gali būti: (i) tiksliai išreikštas, taikytinos teisės sąlygą natūralia (tradicine) kalba įtraukiant į išmaniosios sutarties kodą, arba (ii) aiškiai parodytas, išmaniąją sutartį glaudžiai susiejant su viena konkrečia teisine sistema (pavyzdžiui, pasitelkiant orakulus).

Reglamento „Roma I“ 4 str. 1–2 d. taikymas išmaniosioms sutartims sudėtingesne problemika nepasižymi. Reglamento „Roma I“ 4 str. 1 d. punktai taikomi tais atvejais, kai išmaniosios sutartys priskiriamos prie tuose punktuose nurodomų sutarčių rūšių. Jei išmanioji sutartis negali būti priskiriama prie nė vienos iš sutarčių rūšių arba sutarties elementai gali būti priskiriami prie kelių iš sutarčių rūšių, taikoma reglamento „Roma I“ 4 str. 2 d. įtvirtinta kolizinė taisyklė, numatanti būdingiausios pareigos vykdymo ryšio kriterijų. Taikant šią taisyklę automatizuotos prievolės vertinamos taip pat kaip analogiškos neautomatizuotos prievolės.

Reglamento „Roma I“ 4 str. 3–4 d. įtvirtintų kolizinių taisyklių, numatančių atitinkamai akivaizdžiai glaudesnio ir glaudžiausio ryšio kriterijus, taikymas išmaniosioms sutartims dažniausiai yra (bus) komplikuota užduotis. Sprendžiant dėl šių taisyklių taikymo turėtų būti atsižvelgiama į šiuos kriterijus: realaus pasaulio įvykių ir veiksnių, susijusių su išmaniąja sutartimi, vietą; realaus pasaulio turto, su kuriuo susijusi išmanioji sutartis, buvimo vietą; šalies, kuri inicijuoja išmaniosios sutarties sudarymą, buvimo vietą; ankstesniems glaudžiai susijusiems sutartiniams santykiams taikytiną teisę; *blockchain* platformos administratoriaus nuolatinę gyvenamąją (buveinės) vietą, jei platforma yra uždaroji; privataus rakto buvimo vietą. Tačiau išmaniosios sutartys ir *blockchain* aplinka, kurioje jos saugomos ir vykdomos, gali turėti sąsajų su daugeliu valstybių, o nurodyti kriterijai – nukreipti į skirtingas valstybes.

SMART CONTRACTS AND APPLICABLE LAW

Denas Grigaitis
Mykolas Romeris University Law School
E-mail: denas.grigaitis@mruni.eu

Summary. Smart contracts stored and executed on blockchain platforms are not only automated and written in a programming language, but also have characteristics derived from the underlying blockchain technology, such as their decentralized and distributed nature (which means that they are executed by a globally distributed network of blockchain nodes rather than any centralized party). This unique set of features leads to geographical uncertainty and thus presents challenges for the domain of the applicable law. The purpose of this article is to ascertain whether the law applicable to smart contracts can be determined with the help of the conflict of law rules adopted at the level of the European Union. The author analyses which typical circumstances confirm that a smart contract has a connection to a foreign country; whether the parties of such a contract can choose the applicable law; and how the rules enshrined in the Rome I Regulation should be applied. The research reveals that the Rome I Regulation is capable of providing many of the answers to applicable law issues and, albeit sometimes with difficulties, is well equipped to be able to assign smart contracts to a particular legal system.

Keywords: smart contracts, blockchain, conflict of laws, determination of applicable law, private international law, regulation Rome I.

Denas Grigaitis, Mykolo Romerio universiteto Teisės mokyklos Tarptautinės ir Europos Sąjungos teisės instituto doktorantas. Mokslinių tyrimų kryptys: tarptautinė privatinė teisė, tarptautinė prekybos teisė.

Denas Grigaitis, PhD candidate at the Institute of International and European Union Law at the Law School at Mykolas Romeris University. Research interests: private international law, international trade law

VISUOMENĖS POKYČIAI IR TEISĖ

Liber Amicorum
Vytautui Šlapkauskui

Mykolo Romerio
universitetas

VISUOMENĖS POKYČIAI IR TEISĖ

Liber Amicorum
Vytautui Šlapkauskui

Straipsnių rinkinys

2023

Mykolo Romerio universiteto profesorius
dr. Vytautas Šlapkauskas

Mykolo Romerio universitetas

REDAKTORIŲ KOLEGIJA

Redaktorių kolegijos pirmininkės: prof. dr. Eglė Bilevičiūtė, dr. Rūta Petkuvienė
Vykdančioji redaktorė: dr. Kristina Kenstavičienė

Redaktorių kolegijos nariai:
Prof. dr. Toma Birmontienė
Prof. dr. Lyra Jakulevičienė
Prof. dr. Snieguolė Matulienė
Prof. dr. Odeta Merfeldaitė
Prof. dr. Romas Prakapas
Prof. dr. Birutė Pranevičienė
Prof. dr. Aurelija Puraitė
Doc. dr. Dovilė Sagatienė
Prof. dr. Agnė Tvaronavičienė
Prof. dr. Milda Vainiute
Doc. dr. Juozas Valčiukas
Prof. dr. Algimantas Urmonas

Straipsnių recenzentai:
Dr. Anzelika Banevičienė, prof. dr. Jolanta Bieliauskaitė, prof. dr. Eglė Bilevičiūtė, prof. dr. Toma Birmontienė, dr. Ramunė Jakštienė, doc. dr. Giedrė Lastauskienė, dr. Gintarė Makauskaitė-Samuolė, Inga Motuzienė, dr. Artūras Petkus, dr. Rūta Petkuvienė, prof. dr. Birutė Pranevičienė, Ieva Saudargaitė, doc. dr. Ernestas Spruogis, doc. dr. Gintaras Šapoka, dr. Tadas Valančius, doc. dr. Juozas Valčiukas, prof. dr. Vaiva Zuzevičiūtė, dr. Audronė Žemeckė.

Aprobuota:
Mykolo Romerio universiteto Viešojo saugumo akademijos tarybos 2023 m. balandžio 17 d. nutarimu Nr. 1VS-4 (1.13 E-20601)

Aprobuota spaudai Mykolo Romerio universiteto leidybos komisijos 2023 m. birželio 12 d. nutarimu Nr. 10-239.

Visos leidinio ir leidybos teisės saugomos. Šio leidinio arba kurios nors jo dalies negalima taisyti, dauginti ar kitaip platinti autoriui ir leidėjui nesutikus.

Leidinio bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos integralios bibliotekų informacinės sistemos (LIBIS) portale „ibiblioteka.lt“.

ISBN 978-609-488-062-9 (Elektroninis - PDF)
ISBN 978-609-488-063-6 (Spausdintinis)

© Autorių kolektyvas, 2023
© Mykolo Romerio universitetas, 2023